

I A fogvatartottak ruházati ellátása

A fogvatartottat a bv-intézettel kapcsolatban akkor éri az első jelentős hatás, amikor a befogadási procedúra után leadja polgári ruháját és átveszi az intézeti rabruhát, amikor az otthoni „puha, pihe paplan”-t kénytelen felcserélni azzal a pokróccal, amivel egyesek szerint Ferenc József lovát takarták be. Amikor a fogvatartottak az utolsó ruhadarabot is megkapják a raktárostól, akkor a legtöbben úgy érzik, hogy e pillanattól kezdve ki vannak szolgáltatva az állam végrehajtó hatalmának.

Ez a kiszolgáltatottság természetesen nézőpont kérdése. A jogszabályokban meghatározott kötelezettségéből eredően az állam is kiszolgálja a fogvatartottat szabadságvesztés-büntetésének ideje alatt, hiszen anyagi, egészségügyi, szociális stb. ellátásban részesíti. Felmerül a kérdés, az állam vajon megfelelő módon látja el ezt a feladatát? E cikk keretében csupán a ruházati ellátás vonatkozásában válaszolok a fenti költői kérdésre.

A válaszadás során ki lehet indulni a jelenleg érvényes jogszabályokból, a közeli, illetve távoli múlt gyakorlatából, az európai normákból vagy a külföldi tapasztalatokból. Természetesen, mint minden a világon, ezek az összehasonlítások is viszonylagosak.

Miután ruházati szakember egyetlen egy alkalommal sem járt külföldön, e témakörben információhoz csak más problémákra koncentráló delegációk beszámolójelentéséből juthattam. Ezek azonban egyáltalán nem, vagy csak igen érintőlegesen foglalkoztak ruházati kérdésekkel. A külföldön használatos ruhafajtákról, azok mennyiségéről, az alapanyagok minőségéről, a ruházati ellátás jellegéről, a nyilvántartás módjáról egyetlen egy tanulmány se szólt részletesen, mindegyik csak per tangens, futólagosan taglalta a problémát. A külföldön honos rabruhákról a legtöbb információt eleddig az egy-két éve megindult műholdas tv-adásokból szereztem.

Ha már a külföldi helyzettel nem tudom hitelesen összehasonlítani a magyart, akkor érdemes visszatekinteni a néhány évtizeddel ezelőtti hazai állapotokra. Az biztos, hogy a Márianosztrán 1951-ben papírra vetett vers alábbi sorai: „*Rangunk a rongyon R-betű, / Barátunk koldus és tetű, / A kenyereink csak fél falat*” – már nem érvényesek. Ugyancsak túlléptük Faludy György (1952-ben a recski fogdán írt) Magánzárka c. versében említetteken: „*Van kincstári nagykabátom / minium-sártól kemény / a kabát megáll magától / ha leteszem, de nem én. / Porhomokkal megtöltöttem bő csizmámat: mint a vas, / és két falhoz két könyökkel / támogatom magamat.*”

Az idézetben említett piros festékkel csíkozott keki kabátot, valamint a filmekből és a karikatúrákból jól ismert klasszikus, csíkos börtönruhát 1979-ben megszüntette a jogszabály. 1983 őszére fokozatosan sikerült kivonni az ellátási

rendszerből is. A megmaradt posztóruhákat feketére festettük, a nyári zsávolý-öltönyöket pedig eladtuk a Filngyárnak.

Az 1955 nyarán született Bebadogoztak minden ablakot c. költemény így szól: „*Mint koporsóba, be vagyunk szegezve, / Csak daróc szúr, vagy poloska ha ér.*” E sorok akkortájt a valóságot fedték, de ma már: nem. Hosszú idő óta ugyanis komoly összeget fordítunk arra, hogy minél kopásállóbb, mérettartóbb, a korábbinál jobban mosható és könnyen előállítható alapanyagot fejlesszünk ki – a MILTEXT Társaság, valamint az INNOVATEX Textilipari K+F Vállalat segítségével. Közös munkánk legjelentősebb eredménye az ún. mákos anyag ki-kísérletezése volt.

Az alapanyag-fejlesztések mellett foglalkoztunk a késztermékek korszerűsítésével is. A fogvatartott nők számára bevezettük a kertész nadrágot és a régi fehér ingüket kicseréltük sötétkék, rövid ujjú, gallérosra. Emellett próbaképpen a fogvatartott férfiak fehér, nyári ingét is felváltottuk sötétkék, rövid ujjú, gallérosra. A téli meg a nyári kapca helyett be szeretnénk vezetni a szürke zoknit, a malimőtörülkőző helyett pedig fokozatosan a frottírtörülkőzőt.

Az ENSZ Minimum-Irányelvek és az Európa Tanácsi ajánlások vonatkozó pontjai szinte szó szerint egybecsengnek. Szigorúan előírják, hogy azokat az elítélteket, akik nem viselhetik saját ruháikat a bv-intézetekben, el kell látni az éghajlatnak és az egészségügyi szempontoknak megfelelő öltözékkel. Ám ez nem lehet sem megalázó, sem lealacsonyító számukra. Cél, hogy a ruhanemük kiadásakor minden ruhadarab tiszta és jó állapotú legyen. Alsóneműt meg olyan gyakran kell váltani, ahogy azt a higiénia megköveteli.

Amikor a fogvatartott engedéllyel elhagyja a bv-intézetet, akkor lehetővé kell tenni számára, hogy viselhesse a saját ruháját vagy egyéb, nem feltűnő öltözetet. Befogadásakor pedig gondoskodni kell arról, hogy azokat jó állapotban megőrizze a bv-intézet. Minden fogvatartottnak külön ágynemű jár, és ezt olyan sűrűn kell cserélni, hogy garantáltan tiszta legyen. A fogvatartottak ruházatát és ágyneműjét vagy egy orvosnak, vagy egy ezzel a feladattal megbízott személynek rendszeresen ellenőriznie kell, s eme kontroll-tevékenység során szerzett tapasztalatairól be kell számolnia az igazgatónak.

Az előzetesen letartóztatottnak meg kell adni a lehetőséget, hogy a saját ruháját hordja, ha az rendes és tiszta. Akinek ilyen nincs, azt el kell látni megfelelő öltözetrel. Ki kell utalni neki egy jó állapotú polgári ruhát, amelyben megjelenhet bíróságon vagy bárhol másutt az intézetten kívül.

A ruházat és az ágynemű minősége meg tisztasága hozzátartozik minden ember méltóságához és önbecsüléséhez. Így van ez a fogvatartás körülményei között is. Mi több, a börtönéletnek ez a vonzata aránytalanul nagy jelentőségre tehet szert azok tudatában, akiknek választási lehetőségei átmenetileg leszűkültek, az intézeti ruha szokatlansága és szabvány jellege elmélyítheti keserűségüket. Egyre inkább terjed az a gyakorlat, amely szerint a fogvatartottak bizonyos kategóriái, például a nők, az előzetesek – akár az elítélt férfiak is – viselhetik a saját ruhájukat.

Függetlenül attól, hogy a fogvatartott intézeti ruhát vagy saját ruhát hord, az igazgatóságnak garantálnia kell annak karbantartását, mosatását és gondozását. Ha az elítélt börtönön kívül dolgozik vagy nyilvános helyre, pl. külső okta-

tási intézménybe megy, akkor gondoskodni kell arról, hogy ne viseljen feltűnő öltözetet. Ugyanakkor a látogatások idején ez nem szempont. Ekkor az a fontos, hogy tiszta és gondozott legyen. A jó megjelenés emeli az önbizalmát és a családtagokat is megnyugtatja.

A fogvatartottak börtönbe kerülésükkor viselt vagy hozott ruháit a befogadási procedúra során át kell vizsgálni, nyilvántartásba kell venni, és ha szükséges, ki kell mosni vagy tisztítani a tárolást megelőzően. Tehát gondoskodni kell arról, hogy az újbóli kiadás vagy a szabadonbocsátás esetén megfelelő állapotban legyen. A fogvatartottnak kiutalt ágy és ágynemű típusa az éghajlati körülményektől meg a szokásos normáktól függően változhat, de minősége, tisztasága és karbantartása ugyanolyan fontos, mint a ruházaté.

A felsoroltak alapján egyértelműen megállapítható, hogy a ruházati ellátásra vonatkozó nemzetközi ajánlások túlnyomó többségét már hosszú ideje teljesítjük, mindössze három olyan terület van, ahol indokolt a korrekció.

1. Ha az előzetesen letartóztatott börtönruhát visel, annak el kell térnie az elítéltek számára biztosítottól. A jelenlegi szabályok szerint, ha megfelelő polgári öltözetet nem hozott magával, és ezt hozzátartozó útján sem lehet beszerezni, akkor el kell látni intézeti formaruhával, a bíróságra pedig ideiglenesen kiutalt polgári ruhában kell előállítani. A megoldás a jogszabály mielőbbi megváltoztatása és szükség esetén segélyöltözet kiadása.

2. Jelenleg nálunk az elítélt ruháját elég a szabadulás napjára viselésre alkalmassá tenni. A nemzetközi előírások szerint viszont az átvétel napjától illik kifogástalan állapotban tartani, azaz indokolt esetben leltárba vétel után ki kell mosni, illetve tisztítani. E változtatás jogszabályi módosítást igényel, de helyesnek tartanám, ha az intézetek ezt megelőznék, és ilyen gyakorlatot alakítanak ki.

3. A fogvatartottakra vonatkozó új jogszabályok megalkotása során várhatóan bővül majd a sport- és szabadidős tevékenységek köre és időtartama. Ezért mielőbb meg kell vizsgálni a szabad idő eltöltéséhez szükséges sportöltözet bevezetésének a lehetőségét. Ennek az igénynek a megvalósítása jár persze a legnagyobb költségvonzattal. A kiadásokat csökkenteni lehet, ha a sportruhát a központi ellátó üzemekben készíttetjük el.

Az irányelvek minden további ajánlás megvalósítását a börtönigazgatóságok felügyeleti, higiéniai és költségvetési adottságaitól teszik függővé. Ellenőrzési tapasztalataink szerint a szabadságvesztés-büntetésre behívott vagy előzetes letartóztatásból előállított személyek túlnyomó többségének igen rossz állapotú és hiányos a ruházata. Ezért hazai körülményeink között a formaruhával való ellátásnak még fontos szociális jelentősége is van.

Jogszabályi keretek

A fogvatartottak ruházati ellátásának jogszabályi kereteit a Bv-Szabályzat végrehajtásáról szóló 101/1981. (IK. 2.) IM sz. utasítás, a 106/1982. (IK 3.) IM sz. utasításnak az elzárás végrehajtására vonatkozó szabályai, a 102/1982. OP sz. intézkedés az elkövető ruházati normájáról, a magánál tartható használati tár-

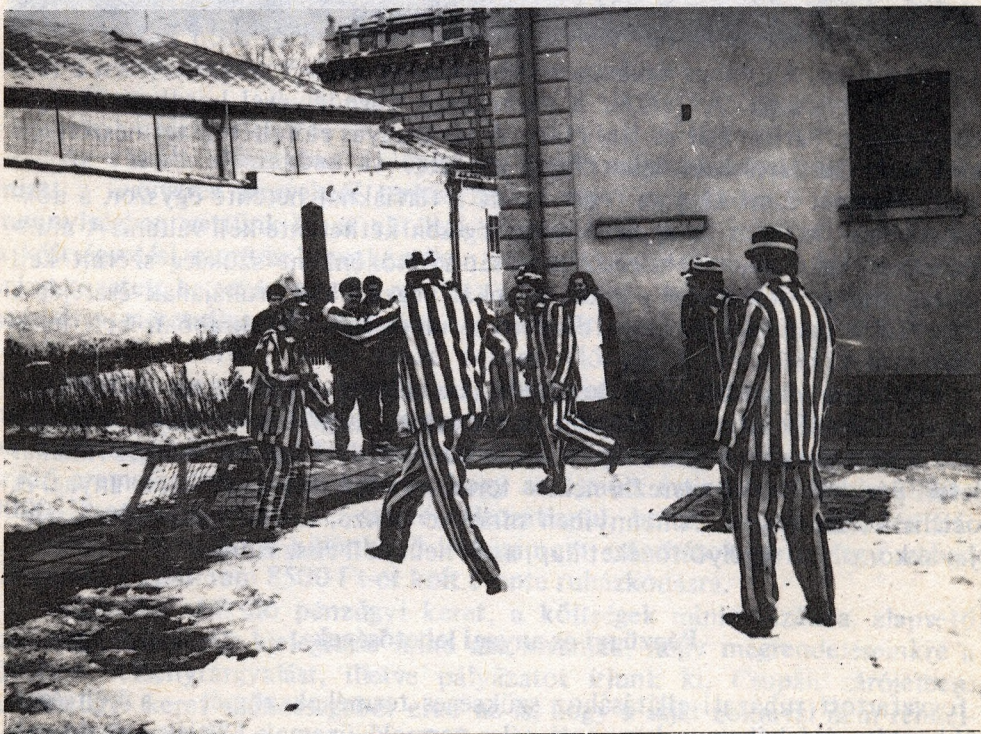
gyakról és a ruhaviseléssel kapcsolatos nyilatkozatáról, végül pedig a 118/1985. (Ik.Bv.Mell.) IM számú utasítás a szigorított javító-nevelő munka végrehajtásának témakörében kiadott rendelkezések, és azok mellékleteként megjelent normatáblázatok határozzák meg.

A befogadási eljárás során az átvett polgári ruhákról jegyzéket állítanak ki, melyen részletesen leírják az átvett tárgyakat. Feltüntetik anyagukat, színüket, különleges jellemzőiket. Az átvett ruhát textilruházattal ellátott vállfán, illetve letéti zsákban helyezik el. Az átvételről készített jegyzéket a letét átvéője, a fogvatartott, majd a letéti raktáros írják alá.

A befogadott személyt az intézeti raktárban az évszakhoz mérten ellátják alsó- és felsőruházattal, lábbelivel meg ágyneművel. A zárka- és munkaruha alapanyaga és színe azonos, de munkaruhaként használunk keki öltözetet is. Ezt indokolt esetben külön jelzéssel – elsősorban a bv-tulajdon védelmében – élénk színű háromszöggel vagy ovális keretbe helyezett bv-jelzéssel látjuk el. Munkaruhát természetesen csak dolgozó elítélt kap.

A fogvatartott férfiaknak nadrágot, kabátot, sapkát, a nőknek pedig értelemszerűen szoknyát, kabátot, kendőt és ruhát adunk. Télen felsőkabátot, nyáron vászon inget hord mindenki. A férfiak ezenkívül meleg, kötött alsót kapnak hidegben, és akik dolgoznak, atlétatrikót melegben.

A biztonsági okokból bevezetett fémkeresők elterjedése után a fogvatartottakat fémmentes lábbelivel láttuk el. Az elítéltek mind a zárkában, mind

Ez a csőkos már a múlté...

a fürdőben műanyag papucsot viselnek. A felsoroltakon kívül biztosítunk számukra pizsamát, zsebkendőt, csészéjének tisztítására törlőruhát és szükség esetén esőkabátot. Minden fogvatartott kap két takarót, két törülközőt, valamint egy fejpárna- és takaróhuzatot meg egy lepedőt.

Amíg a fiatalkorú elítéltek és a felnőtt fogvatartottak téli ruházata egyaránt sötétkék posztó, addig nyáron az előbbieket sötétkék, az utóbbiak pedig világosszürke zsavolyt viselnek. Az IMEI-ben kényszergyógykezelték és az ideggyógyászatra beutaltak télen barna posztót, nyáron barna zsavolyt hordanak. A központi kivizsgálásra formaruhában viszik az elítélteket. A fiatal elítélt nők olyan polgári jellegű egységes ruhát viselnek, amit az intézetparancsnok jelöl ki számukra.

Az előzetesen letartóztatott hordhatja saját, úgymond civil ruháját a zárkában. Ha a befogadáskor a rajta vagy a vele levő öltözet rongyos, szakadt, akkor lehetővé tesszük számára, hogy bekérjen egy jó ruhát a hozzátartozótól. Ha ez valaminő okból nem sikerül, akkor a jelenlegi rendelkezések alapján formaruhát utalunk ki a számára. A bírósági előállítás alkalmából pedig ideiglenesen segélyöltözethez juttatjuk. Természetesen, ha dolgozik, akkor munkaruhát is kap. A hivatásos állományú katona előzetesként polgári ruhát, a sorállományú katona pedig rendfokozattal és fegyvernemi jelzéstől megfosztott egyenruhát visel. Az egészségre ártalmas munkát végző, valamint az egészségügyi és élelmezési területen dolgozó elítéltek védőruhát kapnak.

Az előírásoknak megfelelően gondoskodni kell arról, hogy a fogvatartott használatban levő ruhája mindig tiszta legyen, mindig karban legyen tartva. Ugyanakkor az elítélt kiutalt ruhájára köteles vigyázni és azon kisebb javításokat elvégezni. Az ehhez szükséges anyagokat az intézet természetesen a rendelkezésére bocsátja. Az elítélt a parancsnok engedélyével hordhatja a saját fehérneműjét, harisnyáját és lábbelijét. A jóváhagyás előfeltétele természetesen a mosási, karbantartási stb. lehetőségek megléte.

Az intézet által kiadott fehérneműt a férfiaknál hetente egyszer, a nőknél hetenként kétszer, az ágyneműt egységesen kéthetente kell váltani. A munkaruhaként felhasznált felsőruha mosását időközönként szükség szerint kell végrehajtani. A különösen piszkos munkát végző elítélt ruhájának cseréjét a szennyeződés mértékének megfelelően természetesen gyakrabban kell meg-ejteni.

Meg kell vizsgálni, hogy rendelkezik-e alkalmas ruházattal szabadulása előtt az elítélt. Ha nincs az időjárás viszonyainak megfelelő öltözéke, lábbelije és azt a hozzátartozója sem tudja számára beküldeni, akkor a szükséges ruhákat a letéti pénzből be kell szerezni neki – természetesen figyelembe véve anyagi és szociális körülményeit. Amennyiben nincs se pénze, se támogató hozzátartozója, akkor olyan segélyöltözetet kap, amit nem kell visszaadnia.

Pénzügyi és anyagi lehetőségek

A fogvatartott ruházati ellátásához szükséges termékek zömét – a költségek csökkentése érdekében – központi célra termelő üzemek állítják elő, kisebb hányadát meg késztermék formájában szerezzük be külső vállalatoktól.

... manapság a „mákos” a divatszín

Az elmúlt időszakban az építő és egyéb munkás alakulatok leszerelése miatt a fegyveres szervektől térítés nélkül vagy igen kedvező áron és nagy mennyiségben vettünk át az elítéltek részére keki színű ruhákat. Ma viszont a költségvetési szorítás következtében a honvédség is takarékosági intézkedéseket vezetett be, ezért azután romlott az átvételre felajánlott anyagok minősége és a méretválasztéka egyaránt. A használt ruhák értékesítése a MH kft-jének kezébe került, most velük kellene előnyös szerződéseket kötnünk.

Jelenleg nem tudunk lemondani a felújított keki ruhák felhasználásáról, mert ezek nélkül nem tudjuk garantálni az elítéltek ruházati ellátását. Hiszen ha megvizsgáljuk az egy főre jutó ruházati átlagköltséget meg az inflációból eredő áremelkedést, akkor kiderül, hogy az elmúlt évtizedben évente 2800–3000 Ft-ot használtunk fel szinte változatlanul, holott az áremelkedés már a 300%-hoz közelít. A különböző létminimum számítások szerint egy szabad állampolgár minimum 8500 Ft-ot költ évente ruházatkódásra.

Az egyre szűkülő pénzügyi keret, a költségek minimalizálása, alapvető gazdasági érdekeink kielégítése mind azt kívánják, hogy megrendeléseinkre a jövőben versenytárgyalást, illetve pályázatot írjunk ki. Csupán zárójelben. A pénzügyi keret szűkösségéből ered az is, hogy a saját zoknival nem rendelkező elítéltnak még ma is kaptát kell viselnie. De a normában meghatározott pizsamából se teljes körű az ellátás. Az sem könnyíti meg helyzetünket, hogy

a ruházati kárösszeg egy része behajthatatlan, s megtérülő költségeket pedig nincs jogunk pótlólagos beszerzésre felhasználni.

A gazdálkodás jelenlegi és tervezett rendszere

A fogvatartottak ruházati ellátásának rendszere az elhasznált termékek norma szerinti mennyiségének természetben történő pótlásán alapul. A bv-intézetek a nyári és a téli átállások során az anyagi és technikai osztálytól szerzik be az időközben elkopott, elrongyolódott készlet pótlását. Az igényeket az említett osztály a készlet mennyiségének és a létszám adatok nyilvántartásának figyelembevételével kontrollálja és módosítja indokolt esetben.

A hatályban levő tervezési szabályok és az ellátás jelenlegi rendje adminisztrációs többletmunkát jelent mind az intézet, mind az ellátó szerv számára. Ennek ellenére a ruházati ellátásra ténylegesen felhasználható pénzkeretet nem a valós szükségletek szabják meg a költségvetés tervezésekor, hanem a pénzkeret jóváhagyásakor fennálló kedvező vagy kedvezőtlen gazdasági helyzet.

A gazdálkodás jelenlegi rendje nem ösztönzi az intézeteket takarékosagra. A különböző típusú (végrehajtó-megyei, mezőgazdasági-zárt) intézetek között az ellátás helyi sajátosságai miatt indokolatlan különbségek alakultak ki. Továbbá az is gondot okoz, hogy a zárkaruhák és a munkaruhák ára vállalati foglalkoztatás esetén is a költségvetést terheli, és ezt csak igen bonyolult módon lehet elkülöníteni és a vállalatra hárítani.

A ruhakészlet pótlás elvén alapuló ellátási rendszerét a Magyar Honvédség és a BM Határőrség már hosszú ideje felváltotta az egy főre eső, normaköltségen alapuló gazdálkodással. Ahhoz, hogy ezt a náluk sikeresen alkalmazott módszert nálunk is be lehessen vezetni, mielőbb ki kell dolgozni a különböző normatív mutatószámokat és a normák reálértékének megőrzési módszerét.

Az alapellátás normájának megállapításánál az egy fogvatartottra eső minimálisan szükséges termékek mennyiségét kell számításba venni. Az utánpótlási, ún. elhordási norma idejének meghatározásához, mintegy kilenc évre visszamenően, valamennyi érintett termékből kikalkuláltuk az egy elítéltre jutó átlagos évi felhasználást.

Az egyes termékek legalacsonyabb-legmagasabb készletének előírásánál a gyakorlatban kialakult mosodai, raktári, csere- és tartalékkészletek mennyisége szolgál a zavartalan ellátás alapjául. Ezek az értékek összhangban állnak a honvédség és a határőrség sorállományának készletmutatóival.

Hogy a fogvatartottak ruházati ellátására szánt összeg reálértékét megőrizzük, a különböző árucsoportok normaemelésének mértékét a KSH-árindexek figyelembevételével módosítjuk. A bv-intézetek a továbbiakban a fogvatartottak létszáma és a jóváhagyott norma összegének függvényében jutnának költségkerethez, és ezek terhére az ellátó szervtől annyi és olyan terméket rendelhetnének, amennyire és amilyenre valóban szükségük van.

A bv-intézet által igényelt ruhák értéke a gazdálkodás során csökkenti a rendelkezésre álló pénzkeretet. Amennyiben az intézet fel- vagy elhasználta az említett ruhákat és továbbiakra tart igényt a pénzügyi szabályok figyelembevételével

A mosás mindenütt az elítelt dolga

telével pótkeretet kellene biztosítani számára. Ha viszont az intézet a rendelkezésre álló keretből megtakarít, indokolt esetben engedélyezni kell, hogy a fogvatartottak ellátásához szorosan kapcsolódó más feladatok finanszírozására szánhassa az így nyert összeget. E rendszer lehetővé teszi a ruházati gazdálkodás számítógépes feldolgozását is.

A javaslat több olyan körülményt feltételez, aminek biztosítása nélkül az új rendszer nem működik megfelelően. Ilyen feltétel a fogvatartott polgári ruhában való szállítása (mert a formaruhás mozgatás komoly adminisztrációval jár, hiszen így nagy mennyiségű ruha áramlik a befogadó intézetekből a letöltő intézetekbe), ha a vállalatok megtérítik a munkaruhák költségeit (e megoldás, eltekintve néhány, pl. a női munkaköpeny esetétől, sajnos nem terjedt el), ha az intézetek a ruházati kártérítésekből befolyt pénzeszegeket rabruhákra és elítéltágnemük pótlására használhatják fel.

Az új rendszer a szennyes munkát végzők, illetve a mezőgazdasági intézetben dolgozók részére megemelt készlettartást engedélyez. Ezáltal elméletileg valamennyi bv-intézetben hasonló szintű ellátásban részesülnek a fogvatartottak. Az új rendszer mielőbbi bevezetésén kívül figyelniünk kell a hiányosságokra is. Több intézetnél tapasztaltunk kisebb-nagyobb igénytelenséget az ellátás területén. A felügyelet nem mindenütt utasította a szennyes ruhában levő fogvatartottat cserére. Többször előfordult, hogy a szabadidős tevékenységüket megörökítő tv-felvételen piszkos keki ruhában voltak.

Az intézetvezetők ritkán ellenőrzik személyesen a fogvatartottak ruházati ellátását és felszerelési raktár tevékenységét. A felügyelet figyelmének hiánya folytán az elítélt ruhája nem jó méretű, lóg rajta vagy szűk neki, esetenként piszkos, s ami még kellemetlenebb néha rossz szagú. Sajnos, az is előfordul, hogy a szándékosan megrongált öltözékek leadásakor elmarad a kártérítés.

A helyzetet az is bonyolítja, hogy szinte valamennyi felszerelési raktárban fogvatartottak dolgoznak. Ebből eredően a raktáros azonnali szabadítása vagy átszállítása megnehezíti vagy lehetetlenné teszi az anyagkészletek szabályos átadását-átvételét. Sok problémát okoz, hogy fogvatartottak tevékenykednek a munkakörben. Egyrészt, mert időnként visszaélnék pozíciójukkal és csak külön juttatás ellenében hajlandók megfelelő méretű és minőségű ruhát, illetve tiszta ágyneműt kiadni, annak ellenére, hogy a készletben van. Másrészt, mert betanításuk nehézkes, munkájukat ellenőrizni kell, és felelőségük nem határolható körül pontosan.

Az ellátási és nyilvántartási rendszerből nem vagy csak nehezen mutatható ki ma, hogy miből erednek az előforduló ellátási hiányosságok. A pénzkeretek szűkösségéből, az anyagok elégtelenségéből, a gazdálkodási, szervezési, esetleg személyi fogyatékoságokból – nem tudni. Persze a fogvatartottak alapvetően hozzájutnak a normában meghatározott ruházati és felszerelési termékekhez, de ezek minősége a korábban állandóan hangoztatott és ma is érvényes takarékosági okok miatt (lásd az ún. túlhordás jelenségét meg a felszerelési raktárral kapcsolatos problémákat!) sok esetben nem éri el a kívánt színvonalat.

Mezei Miklós